

І. М. Перестюк, кандидат наук з державного управління,
докторантка кафедри публічного управління
та адміністрування
Навчально-наукового інституту неперервної освіти
Національного авіаційного університету

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК МЕХАНІЗМУ УНИКНЕННЯ ДЕФОЛТУ В УКРАЇНІ

Автором досліджено що, на сьогодні в нашій країні існують тенденції прояву кризових явищ в соціальній, політичній та економічній сферах, розкрито основні причини економічної кризи та загрози дефолту. З'ясовано, що розвиток України супроводжується проявом системної перманентної кризи, яка, окрім економічної, супроводжується політичною, соціальною, духовно-моральною, кризою та її основні причини мають внутрішній та зовнішній характер. Визначено, що існуюча структура промислового сектору економіки України не дає змоги реалізувати ресурсно-виробничий потенціал, наростити промислово-економічну потужність країни, навпаки, поглиблює кризовий стан економіки країни. Підкреслено, що вагомий внесок у посилення диспропорцій в економіці України спричинив корупційний розподіл капіталу за відсутність чітко сформульованої системи цінностей, державної ідеології, єдиної стратегії економічного розвитку, ефективної системи державного управління дедалі більше загострює політичне протистояння, боротьбу за владу та здатність розпоряджатися ресурсами у власних руках, що породжує соціальну напругу. Про те, що економіка України потребує кардинальних змін, формування ефективної системи державного управління, економічної політики, яка має ґрунтуватися на засадах законності, моралі та права. Зроблено висновки що головним фактором, який стимулює поглиблення економічної кризи в Україні та її перехід у нову фазу, є військова ситуація в країні. Виявлено необхідність формування нових стратегій розвитку соціально-економічного середовища. Відсутність чітко сформованої системи цінностей, державної ідеології, єдиної стратегії економічного розвитку, ефективної системи публічного управління все більше загострює політичне протистояння, боротьбу за владу та можливість контролювати ресурси у власних руках, породжує соціальну напругу, гальмує розвиток суспільства.

Ключові слова: криза, дефолт, економічний розвиток, державний механізм, антикризова модель.

I. M. Perestiuk. Development of the socio-economic environment as a default avoidance mechanism in Ukraine

The author has researched that today in our country there are trends of crisis phenomena in the social, political and economic spheres, the main causes of the economic crisis and the threat of default have been revealed. It has been found that the development of Ukraine is accompanied by the manifestation of a systemic permanent crisis, which, in addition to the economic one, is accompanied by a political, social, spiritual and moral crisis, and its main causes are internal and external in nature. It was determined that the existing structure of the industrial sector of the economy of Ukraine does not allow to realize the resource and production potential, to increase the industrial and economic power of the country, on the contrary, it deepens the crisis state of the country's economy. It is emphasized that a significant contribution to the strengthening of disparities in the economy of Ukraine was caused by the corrupt distribution of capital due to the absence of a clearly formulated system of values, state ideology, a unified strategy for economic development, and an effective system of public administration. , which creates social tension. About the fact that the economy of Ukraine needs radical changes, the formation of an effective system of public administration, economic policy, which should be based on the principles of legality, morality and law. It was concluded that the main factor stimulating the deepening of the economic crisis in Ukraine and its transition into a new phase is the military situation in the country. The necessity of forming new strategies for the development of the socio-economic environment was revealed. The lack of a clearly formed system of values, state ideology, a unified strategy for economic development, and an effective system of public administration increasingly exacerbates political confrontation, the struggle for power and the ability to control resources in one's own hands, creates social tension, and slows down the development of society.

Key words: crisis, default, economic development, state mechanism, anti-crisis model.

Постановка проблеми. Сьогодні Україна перебуває у новій фазі політичної та соціально-економічної кризи, яка зумовлена глобальними процесами та супроводжується зниженням соціально-економічних показників розвитку, зростанням зовнішнього боргу та посиленням негативної економічної ситуації. Ефективне використання економічного, політичного та інформаційного потенціалу країни можливе шляхом формування та реалізації антикризової моделі розвитку України, яка у короткостроковій перспективі дасть змогу активізувати ресурсно-виробничий потенціал України та ліквідувати структурні дисбаланси. ліквідовано. у державній владі, забезпечення ефективного розвитку промислового та аграрного секторів економіки, підвищення соціально-економічного рівня життя населення та запобігання загрози дефолту країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми розвитку соціально-економічного середовища як механізм уникнення дефолту в Україні досліджували такі науковці, як: Я. Вінокуров, Ю. Гаркуша, Н. Резніков, А. Олешко, В. Панченко та інші.

© І. М. Перестюк, 2023

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження розвитку соціально-економічного середовища як механізму уникнення дефолту в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні важливою особливістю України є її розвиток в умовах постійних соціальних, інфраструктурних та економічних потрясінь. Таким чином, за роки незалежності України економіка країни пережила три кризи. У 1990-х роках відбулася трансформаційна перехідна криза, пов'язана з здобуттям Україною незалежності. За цей період Україна втратила понад 40% основного капіталу, падіння ВВП склало 60%, інвестицій в основний капітал – 80%.

Друга криза – 2008-2009 рр., яка зумовлена проявом кризових явищ глобального характеру. Цей період політичного, державного управління та економічного розвитку характеризується соціальним і борговим занепадом. Збиткова зовнішня торгівля, зростання валютної заборгованості підприємств, висока частка іноземної валюти в кредитуванні, зростання залежності української економіки від зовнішніх кредитів в умовах світової кризи призвели до зниження попиту на експортну продукцію, відтік іноземних кредиторів через закриття і, як наслідок, суттєве зниження економічних показників розвитку України, зростання зовнішнього боргу, дефіцит бюджету, необхідність скорочення соціальних видатків [4, с. 280].

Третій кризовий період розпочався у 2014 році під час вторгнення російських військ на територію України і триває досі: війна на сході та півдні України, окупація територій, девальвація національної валюти, масове переселення населення, перерозподіл державних коштів на військові потреби тощо.

На думку вченого М. Трещева [11, с. 332], слід зазначити, що у скрутному становищі знаходяться підприємства високотехнологічних галузей, які приносять значні прибутки державі, зокрема: авіабудування, суднобудування, виробництво турбін, синтетичних алмазів, приладобудування тощо. Обсяг виробництва в чорній металургії продовжує скорочуватися, що супроводжується зменшенням на 7% експорту металопродукції, яка не відповідає міжнародним технічним вимогам і не є конкурентоспроможною на міжнародному ринку. Про поглиблення економічної кризи та наближення країни до дефолту також свідчить зростання зовнішнього боргу, який станом на 31 грудня 2022 року становив 71 398,6 млн доларів США [5].

Слід визначити, що розвиток української економіки супроводжується проявом системної перманентної кризи, яка, крім економічної, супроводжується політичною, соціальною, духовно-моральною кризою довіри та її основні причини: воєнний стан, військові дії, масове переселення населення України тощо.

Варто наголосити, що на думку вченого Н. Резнікова [10, с. 13-20], який вважає, що лібералізація економіки без урахування морально-етичної складової лібералізму призвела до того, що основним регулятором економіки є корупція, яка породжена перерозподілом державної власності. Внаслідок відмови від існуючого економічного режиму, неправильного курсу економічного розвитку, неадекватних і непослідовних реформ в Україні, руйнування великих промислово-технологічних комплексів, відокремлення підприємств, ліквідації колективних сільськогосподарських підприємств, які є ядро економічного потенціалу країни.

Дослідники А. Колот та О. Герасименко [7, с. 6-33], які визначають, що тенденції економічного розвитку України є результатом незбалансованої та неефективної існуючої системи державного управління, яка у післявоєнний період не може конструктивно спрогнозувати послідовну та ефективну стратегію економічного розвитку країни.

Слід також відзначити посилення структурних диспропорцій в економіці, прискорення розвитку низькотехнологічних виробництв, використання старих технологій виробництва, переважання обробної промисловості з випуском продукції з низьким ступенем обробки. Значну частку сировини в експорті, низький рівень високотехнологічного виробництва, що призводить до деіндустріалізації країни внаслідок непослідовних галузевих реформ, неузгодженості структурних пріоритетів, спрямованих на вирішення поточних проблем, частково руйнування інфраструктури в результаті повномасштабної війни.

Існуюча структура промислового сектору економіки України не забезпечує комплексної можливості реалізації ресурсного та виробничого потенціалу, підвищення промислово-економічної потужності країни, прискорення розвитку всіх галузей економіки країни [3].

Доречно наголосити, що вагомий внесок у посилення диспропорцій в економіці України спричинив корупційний розподіл капіталу за відсутність чітко сформульованої системи цінностей, державної ідеології, єдиної стратегії економічного розвитку, ефективної системи державного управління дедалі більше загострює політичне протистояння, боротьбу за владу та здатність розпоряджатися ресурсами у власних руках, що породжує соціальну напругу.

Слід звернути увагу на думку вченого Ю. Гаркуша [4, с. 280-285] про те, що економіка України потребує кардинальних змін, формування ефективної системи державного управління, економічної політики, яка має ґрунтуватися на засадах законності, моралі та права. Адміністративний апарат, який безпосередньо виконує функції державного управління, зобов'язаний неухильно дотримуватись чинного законодавства, керуватися такими чеснотами, як: обачність, справедливість, поміркованість, пріоритет суспільних інтересів, соціальна відповідальність і не порушувати прав громадян суспільства, в тому числі передбачені Конституцією України. Для зняття соціальної напруги в державі, перш за все, необхідно проводити прозору економічну політику, з проясненням усіх напрямків розвитку, заходів, які необхідно реалізувати.

Для активізації економічного, ресурсного та виробничого потенціалу України під час реалізації антикризових заходів необхідний перехід до системи державного управління, яка чітко та ефективно регулюватиме процеси активізації потенціалу країни. Після переходу України до фази стабільного економічного зростання необхідний поступовий відхід від системи управління, що керується цінностями бізнесу, з уточненням стратегії та ідеології розвитку держави, в якій держава займатиме позицію регулятора відносини між суб'єктами господарювання та суспільством, забезпечення соціальної стабільності в країні.

Сьогодні Україна отримала значний ресурсний і виробничий потенціал, який необхідно трансформувати у потужний економічний потенціал країни на основі визначення стратегічних пріоритетів у діяльності національних підприємств, реалізації інноваційних та інвестиційних проектів. Розвиток виробництва високотехнологічної продукції слід віднести до числа стратегічних пріоритетів розвитку промислового комплексу України, а саме: авіація; ракетно-космічна промисловість; машинобудування; хіміко-металургійний; та агропромислових комплексів [9, с. 27–33].

Державі, завдяки виваженій зовнішньоекономічній політиці, забезпеченню сприятливих умов для зростання ділової активності, підвищення інноваційної та інвестиційної активності, на основі підтримки та стимулювання реалізації проектів модернізації економіки, необхідно активізувати відтворення та розвиток коопераційних відносин у виробництві технологічно складної продукції, єдиного технологічного ланцюжка виробництва високоякісної конкурентоспроможної продукції для експорту в країни ЄС.

Зазначимо, що для активізації заходів щодо виходу України з кризи у державну власність мають повернутися стратегічно важливі галузі, зокрема металургійна промисловість, частина підприємств газотранспортної системи. Відтворення і розвиток підприємств, об'єднаних єдиним технологічним процесом, передбачає становлення і розвиток макрологістичної системи України.

Окремо слід зазначити, що державне управління економікою країни, яку слід розглядати як сукупність ланок макрологістичної системи, має керуватися такими принципами управління, як: узгодженість і комплексність, що потребують управління процесами у взаємозв'язку, взаємодії та координації етапів розвитку складових економіки країни; широке використання інформації та сучасних методів моделювання в управлінні; координація та інтеграція активних секторів економіки; організація обліку витрат і управління матеріальними потоками; моніторинг надійності та якості функціонування складових економіки країни; адаптація державного управління до тенденцій економічного розвитку країни [5].

Одним із інструментів формування системи макрологістики, відтворення коопераційних зв'язків та виробництва високотехнологічної продукції є створення територіально-виробничих кластерів, до складу яких мають входити промислові підприємства (зокрема металургійні, енергетичні, машинобудівні будівля, будівельні комплекси, підприємства транспортного машинобудування, приладобудування, виробництва металорізального інструменту, металоконструкцій) та підприємства, що концентрують інноваційний, інтелектуальний та інформаційний потенціал як регіонів, так і країни в цілому.

Об'єднання таких підприємств в єдину логістичну систему дасть змогу раціоналізувати систему управління матеріально-технічними потоками створення цілісної системи, яка поєднає принципи сталості сільськогосподарських товаровиробників, різних за організаційною формою та розміром. Для цього необхідно формувати вертикально інтегровані структури (агропромислові кооперативи), кооперативні господарства торгового та напівпромислового типу, господарства споживчого типу [4, с. 280–285].

Слід зазначити, що для ліквідації корупції та повернення прихованих прибутків необхідно запровадити механізм удосконалення рентних відносин у сільському господарстві. Фермерські господарства, які працюватимуть самостійно та оброблятимуть не більше 10 тис. га сільськогосподарських угідь, мають функціонувати за рахунок існуючої державної підтримки та податкових пільг. Фермерські господарства мають мати пріоритет у програмах державної підтримки агросектору.

Так, податки можуть бути диференційовані залежно від умов виробництва. Першочерговим завданням держави щодо розвитку аграрного сектору економіки України є створення сприятливих умов для модернізації та нарощування економічного потенціалу та обсягів сільськогосподарського виробництва. Реалізація запропонованої антикризової моделі економічного розвитку України потребує також розробки та реалізації виваженої зовнішньоекономічної політики.

Необхідно знайти компроміс щодо зовнішньополітичного тиску та протидії та виробити політику, яка дозволить аграрному та промислому секторам економіки зосередитися на європейських ринках. Це потребує гармонізації національного законодавства, особливо в частині захисту прав національних виробників, інтелектуальної власності, приведення технічного регламенту виробництва у відповідність до міжнародних стандартів.

Висновки. Таким чином, політичний, соціальний та економічний розвиток України дозволить активізувати ресурсний потенціал України, ліквідувати структурні диспропорції економіки, забезпечити ефективний розвиток промислового та аграрного секторів економіки, підвищити соціальний рівень економічного розвитку життя населення, тим самим запобігаючи загрози дефолту країни, однак реалізація цих заходів потребує створення нормативно-правової бази в контексті міжнародних норм.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання розвитку Світової економіки та Міжнародного співробітництва. Харків. 2022 р. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2022/Tezy_2022/0.-Zbirnyk1-28_02-_2022.pdf
2. Юрчишин В. Виклики і ризики розгортання кризових процесів в Україні та напрями економічної політики їх запобігання. Київ : Заповіт, 2017. 156 с.
3. Вінокуров Я. Росії прийшов дефолт. Але що це змінить. *Українська правда*. 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/27/688594>
4. Гаркуша Ю. О., Сполітак Є. Г. Удосконалення процесу оцінки кредитного ризику в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 13. С. 280–285.
5. Дефолт країни: що це таке, причини, загрози і наслідки. URL: <https://znaj.ua/society/271759-defolt-krayini-sho-ce-take-prichini-zagrozi-i-naslidki>
6. Зовнішній державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/2022>
7. Колот А. М., Герасименко О. О. Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2018. № 1. С. 6–33.
8. Олешко А. А., Побоча К. П. Актуальні напрями подолання банківської кризи в Україні. *Фінансово-економічна безпека*. 2017. № 1. С. 70–78.
9. Панченко В. Г. Проблема підвищення конкурентоспроможності економіки України в контексті політики нового прагматизму: світовий досвід економічної модернізації. *Економіка і держава*. 2018. № 1. С. 27–33.
10. Резнікова Н. В. Теоретико-емпіричні підходи до дослідження й ідентифікації економічних мотивів та наслідків відокремлення і сепаратизму на основі вивчення міжнародного досвіду. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 13–20.
11. Трещов М. М. Удосконалення управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів в умовах децентралізації в Україні : дис. держ. упр. Дніпро, 2019. С. 332.

References:

1. Aktualni pyannia rozvytku Svitovoi ekonomiky ta Mizhnarodnoho spivrobotnytstva. [Actual issues of the development of the World Economy and International Cooperation]. Kharkiv 2022 r. URL: https://science.kname.edu.ua/images/dok/konferentsii/2022/Tezy_2022/0.-Zbirnyk1-28_02-_2022.pdf. [Ukraine]
2. Yurchyshyn V., Vyklyky i ryzky rozghortannia kryzovykh protsesiv v Ukraini ta napriamy ekonomichnoi polityky yikh zapobihannia. [Challenges and risks of unfolding crisis processes in Ukraine and directions of economic policy for their prevention Kyiv]: Zapovit, 2017. 156 s. [Ukraine]
3. Vinokurov Ya. Rosii pryishov defolt. Ale shcho tse zminyt. Ukrainka pravda [Russia defaulted. But what will it change. Ukrainian truth 2022]. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/06/27/688594/>. [Ukraine]
4. Harkusha Yu. O., Spolityak Ye. H. Udoskonalennia protsesu otsinky kredytnoho ryzky v Ukrainy. [Improving the credit risk assessment process in Ukraine]. *Infrastruktura rynku*. 2017. № 13. s. 280–285. [Ukraine]
5. Defolt krainy: shcho tse take, prychny, zahrozy i naslidky. [Default of the country: what it is, causes, threats and consequences]. URL: <https://znaj.ua/society/271759-defolt-krayini-sho-ce-take-prichini-zagrozi-i-naslidki> [Ukraine]
6. Zovnishnii derzhavnyi borh Ukrainy. [External public debt of Ukraine]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/foreign/2022/> [Ukraine]
7. Kolot A. M., Herasymenko O. O. Novitni hlobalni tendentsii u sferi zainiatosti i dokhodiv ta yikh vplyv na sotsialnu nerivnist. [Recent global trends in employment and income and their impact on social inequality] *Sotsialno-trodivni vidnosyny: teoriia ta praktyka*. 2018. № 1. S. 6–33 [Ukraine]
8. Oleshko A. A., Pobocha K. P. Aktualni napriamy podolannia bankivskoi kryzy v Ukraini. [Current trends in overcoming the banking crisis in Ukraine] *Finansovo-ekonomichna bezpeka*. 2017. № 1. s. 70–78. [Ukraine]
9. Panchenko V. H. Problema pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy v konteksti polityky novoho prahmatyzmu: svitovy dosvid ekonomichnoi modernizatsii. [The problem of increasing the competitiveness of the Ukrainian economy in the context of the policy of new pragmatism: the world experience of economic modernization]. *Ekonomika i derzhava*. 2018. № 1. S. 27–33. [Ukraine]
10. Reznikova N. V. Teoretyko-empyrychni pidkhody do doslidzhennia y identyfikatsii ekonomichnykh motyviv ta naslidkiv vidokremлення i separatyizmu na osnovi vyvchennia mizhnarodnoho dosvidu. [Theoretical and empirical approaches to research and identification of economic motives and consequences of secession and separatism based on the study of international experience] *Ekonomika ta derzhava*. 2020. № 6. S. 13–20. [Ukraine]
11. Treshchov M. M. Udoskonalennia upravlinnia resursnym zabezpechenniam mistsevykh biudzhetyv v umovakh detsentralizatsii v Ukraini [Improving the management of resource provision of local budgets in the conditions of decentralization in Ukraine] : dys. derzh. upr. Dnipro, 2019. S.332. [Ukraine]